

ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В СФЕРІ ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ

Політика – не жіноча справа. Як часто доводиться чути цей вислів. Чому говорячи “політик”, людська уява завжди малює образ чоловіка, а якщо випадково “не жіночою справою” займаються представниці слабкої статі, обов’язково уточнюється – “жінка – політик”, “жінка – управлінець”, “жінка - депутат”? Справа в тому, що у багатьох цивілізаціях, країнах і націях жінки і по-сьогодні виключені з процесу участі у політиці. Причому таке виключення часто має вигляд правової норми, з якою погоджується більшість жителів земної кулі. Історія формувалась чоловіками, і це наклало величезний відбиток на людські стосунки, політику, філософію. Більшість політичних теоретиків приписували та й приписують жінкам руйнівну сексуальність, відсутність почуття справедливості, вважаючи їх істотами, що не мають якостей, необхідних для активної участі в житті правової держави та громадянського суспільства.

Наперекір цим твердженням прибічниця феміністської політичної теорії зауважують, що чоловіки отримали можливість займатись політикою, воювати, філософствувати лише тому, що у приватному житті за них працюють інші – жінки, політична свобода і вибір яких обмежені.

Феміністки почали активно політизувати соціальне начало людини, вказуючи на конфлікт між сферами особистого та суспільного у її житті. Вони запропонувала віднести проблему особистих, сімейних та гендерних відносин, які проявляються на роботі, у сім’ї, у приватному житті людини до проблем політичних, висуваючи лозунг: “Приватне – це політичне” [18;111]. Проблеми, які до цього часу розглядалися виключно як особисті жіночі – сексуальні домагання, піклування про дітей, аборт, насилля стосовно жінок, домашня праця – посіли важливе місце у теоріях демократії.

Феміністки наголошують, що конституційне право обирати реалізується на практиці і не має гендерної асиметрії, підтвердженням чого є достатня кількість міжнародних документів по захисту жінок. Однак в реальній політичній практиці право бути обраною фактично заперечується. Адже за даними Міжпарламентського союзу (IPU) у світі жінки обіймають лише 11% депутатських місць у національних парламентах, з них у північноєвропейських країнах – 35,9%, у країнах американського континенту – 13,2%, у Європі (за винятком скандинавських країн) – 11,5%, в Африці – 11,3%, Азії – 9,7%, арабських країнах – 3,4%. За період 1945 – 1998 років лише 41 із 186 країн обирали жінку для керівництва парламентом (77 випадків). З цих держав: 17 – європейські, 19 – американські, 3 – африканські та по одній країні Тихоокеанського та Азійського регіонів [7;277].

Однак рубіж XX – XXI століть ознаменувався зміною поглядів на роль жінки в суспільстві. І хоч загальна кількість жінок у державних і політичних структурах світу залишається не високою, можна констатувати факт позитивного сприйняття громадськістю жінок на державних посадах всіх рівнів влади. Зокрема, можна звернутись до постатей жінок, які досягли найвищих державних посад у розвинених індустріальних країнах та в країнах третього світу у 80 – 90 – ті роках XX століття: Елізабет Бутройд – спікер палати общин Великобританії, перша жінка на цій посаді з 1377 року [19;177]; Халеда Зіа – прем’єр – міністр Бангладеш; Віолета Баріос де Чаморо – президент Нікарагуа; Тансу Сілер – прем’єр – міністр Туреччини; Гро Гарлем Брундтленд – прем’єр – міністр Норвегії; Мері Робінсон – президент Ірландії; Беназир Бхутто – прем’єр – міністр Пакистану; Мегаваті Сукарнопутрі – віце-президент Індонезії, авторка конституції країни; Вигдіс Фінбогатотир – президент Ісландії; Макіко – Танака – міністр закордонних справ японського уряду, перша в історії країни жінка на державній посаді; Ханан Ашраві – спікер Палестини; Нгуєн Ті Дхі – генерал і головнокомандуючий в’єтконгівських зброєних сил [4;179-182]; Юлія Тимошенко – прем’єр – міністр України, а також Леонільда Йотті, Елізабет Доул, Маргарет Еклер, Сандра О’Коннор, Джін Кірпатрік, Мішель Барзак, Мадлен Олбрайт, Кондоліза Райт, Хіларі Клінтон, Ірина Хакамада та інші видатні жінки, що посіли важливі державні посади, залишивши позаду довгі черги чоловіків. Однак ці імена всього лише випадки, а не стала

закономірність. Відсутність жінок у вищих ешелонах влади – загальносвітова тенденція (окрім скандинавських країн).

Сьогодні світова політика надзвичайно незбалансована – кількість чоловіків у її лавах носить майже абсолютний характер. Тому не дивно, що багато політологів різних країн, розкриваючи причини небезпечної вразливості сучасної політичної системи, пов'язують їх саме з гендерним дисбалансом. При цьому наголошують, що XXI століття має стати епохою жіночої політики.

На користь цьому твердженню можна констатувати, що усвідомлення меншовартості жінок як політичних діячів у світовому масштабі починає зменшуватись, а зацікавленість жінками політикою навпаки помітно збільшується, примушуючи їх активізувати власні зусилля для подальшого виборювання політичних прав і покращення власного становища в цілому.

Однак визнання на рівні державного законодавства необхідності впровадження гендерної політики є лише першим кроком у досягненні реальної рівності жінок і чоловіків у суспільстві. Практичні результати можливі тільки через реалізацію системи тісної взаємодії представників жіночого руху, державних чиновників, парламенту, урядової фінансової підтримки та активної співучасті у цих процесах громадськості. А також – при наявності професійної команди фемократок (*femocrats*) – феміністок, які увійшли у владні структури (*feminist bureaucrats*), або є державними службовцями, або працюють в уряді країни над створенням політики жіночого рівноправ'я (термін був запропонований австралійськими політологами) [14;38].

Залучення все більшої кількості жінок у практику політичної та державної діяльності може відбуватись через реалізацію різних механізмів як, наприклад: активізація роботи політичних партій (зокрема жіночих), громадських організацій, які підтримують розвиток жіночого політичного лідерства; формування не лише у жіночої, але й у чоловічої частини електорату лояльного, позитивного ставлення до розвитку та зміцнення жіночої ваги у політиці, посилення підтримки з боку політичних партій, громадських організацій, владних установ процесу балотування та обрання жінок до органів державної влади.

Однак серед найбільш розповсюджених механізмів досягнення гендерної рівноваги у політиці є гендерні квоти: мінімальні кількісні норми участі як жінок, так і чоловіків у владних структурах [20;186].

У країнах Заходу гендерні квоти в переважній більшості є неписаним правилом, розробленим на рівні рекомендацій. Лише в небагатьох країнах вони отримали законодавче оформлення. Однак, це не заважає політиці квотування ефективно функціонувати, усуваючи практику дискримінації стосовно права жінок бути обраними в органи влади різних рівнів. Використання квот країнами залежить від багатьох причин: політичної культури, особливостей функціонування партійно-політичної системи, державного устрою, соціально-економічної ситуації, ступеню підтримки їх застосування самими жінками і громадськістю. Першими ініціаторами гендерного квотування у Європі у 70-х роках ХХ століття виступили соціалістичні, соціал-демократичні та зелені партії. Однак останнім часом, до них почали активно приєднуватись центристські і праві партії. Зазвичай, квоти визначаються на рівні від 10% до 50% через те, що кількість чоловіків на всіх рівнях влади у більшості країн перевищує 90%. Сьогодні виборчі квоти діють у багатьох країнах світу: наприклад, в Італії жінки повинні становити близько 50% у бюлетнях пропорційного представництва (за партійним списком); в Аргентині – 30 %, у Бразилії – 20 %. Причому в Аргентині діє додаткове положення, згідно з яким жінки повинні займати «виграшні» позиції, а не в кінці партійного списку. У Литві (згідно постанови Сейму Литовської республіки, 1999 р.) мінімальний відсоток представництва жінок в урядових комітетах, дорадчих радах та інших органах, а також муніципальних органах повинен дорівнювати 40%. Це перший серед країн Центральної та Східної Європи закон з питань гендерної рівності [5;24].

У Великобританії, Франції, Німеччині гендерні квоти складають 40%. А, наприклад, у США гендерне квотування взагалі відсутнє. Однак вони виробили власну ефективну систему заохочення жіночої участі на виборах.

Найбільш вдалий приклад успішного використання гендерних квот і широкого включення жінок у владні структури надають країни Скандинавії. Першими про квотування ще в кінці 1960 років почали говорити шведські соціал-демократи. А вже в 1970-1980-х роках вони стали ustalеним явищем у політичній практиці Швеції, Норвегії, Фінляндії.

До кінця 1980-х років кількість жінок у керівних органах регіонального і національного рівнів у Швеції досягла 40%, тоді як у 1970-х роках вона складала 14–15%. У Норвегії у 1986 році, коли було сформовано новий соціал-демократичний уряд на чолі з Фру Брундтланд, кожен Кабінет міністрів включав не менше 42% жінок. При чому їм надавалися найбільш престижні портфелі – міністрів закордонних справ, фінансів, юстиції. На виборах у Швеції у 1994 році кількість жінок в парламенті склала 44%, а у складі кабінету міністрів було включено рекордну кількість жінок – 50%. Окрім цього, жінки отримали посади голів міст і місцевих адміністрацій [20;187-188].

Характерною ознакою процесу покращення політичного становища жінок у Скандинавських країнах стало також одночасне покращення їх статусу і у виробництві. Так, у Швеції були навіть запроваджені так звані “м’які квоти”, які є обов’язковими для конкурсів на керівні посади не тільки в політичних структурах, але й в економічних. “М’які квоти” – це обов’язкова участь у конкурсі на одне місце представників обох статей [5;26].

Такі вимоги були офіційно закріплені у державних законодавчих актах Швеції, Норвегії, Фінляндії, Данії. В них же були створені і спеціальні комітети, комісії, міністерства по нагляду за дотриманням принципу рівних можливостей для обох статей у всіх сферах життя.

Однак така картина взаємоповаги і порозуміння, яку демонструють чоловіки і жінки країн Скандинавії, на жаль, на сьогодні залишається скоріше винятком з правила, а ніж правилом. Для більшості країн світу характерною є ситуація, за якої чоловіки, в кращому випадку, ворожо ставляться до використання виборчих квот, дотримуючись думки, що представники обох статей повинні проходити однакову процедуру обрання. В гіршому випадку, взагалі не приховують своє небажання висувати жінок кандидатами у члени парламенту, пояснюючи це або надто великим ризиком втрати місця, або невірою в їх спроможність вирішувати державні справи.

Частково відповідальність за таке ставлення лягає і на самих жінок. Адже жінки помітно рідше, ніж чоловіки, вважають політику важливою для себе сферою життєдіяльності. Таке відсторонення жінки від системи володарювання сьогодні є логічним результатом попереднього розвитку людства, через наскрізну систему утвердження патріархату та чоловічого домінування у всіх сферах життя.

Однак, якщо шведки, французьки, датчанки, литовки, норвежки, канадки, використавши гендерні квоти більш-менш вгамували свої політичні амбіції, то жінки України і Росії взагалі вважають, що впровадження квот їх принижує, підкреслюючи тим самим, другорядність соціального статусу. Відстоювання такої точки зору привело чи не до найменшого в Європі представництва жінок в українських та російських органах влади різних щаблів. І хоча нові виборчі законодавства цих країн широко декларують принцип рівності можливостей для всіх соціальних і демографічних груп населення у політичному житті, гарантуючи право вільно обирати і бути обраними, реальна практика вже не одних “демократичних” виборів за останні 12 років показує, що кількість жінок у українському та російському парламентах є незначною

Так, на виборах 1999 року до Державної Думи жінки отримали 30 місць із 450 (6,6%), з них 17 місць вони отримали в одномандатних округах (7,5) і 13 за партійними списками (5,7). Якщо порівняти ці результати з виборами 1993 року, коли кількість жінок у Державній Думі склала 13,5%, а також з виборами 1995 року – відповідно 10,5%, можна констатувати факт послідовного зниження представництва жінок у найвищому законодавчому органі Російської Федерації. Серед депутатів законодавчих зборів РФ, тобто в законодавчих зборах регіонів, у 1999 – 2003 роках було всього 9% жінок. Ще гіршою є ситуація у виконавчих органах, де кількість жінок є ще меншою. З 1990 року російський уряд змінювався 6 разів, за цей період, якщо жінки і входили до його складу, то їх кількість не перевищувала більше двох. Подібна картина склалась і у регіональних виборних органах влади. Так, під час виборів глав регіонів Росії (губернаторів) у 1995 – 2003 роках з 429

кандидатів, які висувалися на цей пост було всього лише 6 жінок. В результаті, одна жінка була обрана губернатором в Корякському автономному окрузі, а В. Матвієнко стала губернатором Санкт – Петербургу [1].

Загалом, такий процент представництва жінок в органах влади Росії різних рівнів, беручи до уваги кількість населення федерації, свідчить скоріше про виключення жінок з державних посад, ніж про їх представленість.

Подібною є ситуація і в Україні. Починаючи з 1990-х років, представництво жінок у Верховній Раді не досягало 10% (1994 – 4,5%, 1998 – 8%, 2002 – 5,1%). Останні вибори до парламенту України 2002 року продемонстрували, що партії не готові до гендерного паритету в своїх лавах. Чоловіки становлять 93% усіх депутатів за партійними списками в складі Верховної Ради 15-го скликання.

Зокрема: Виборчий блок політичних партій “Блок Віктора Ющенка “Наша Україна””: кількісний склад – 70, з них чоловіків – 67, жінок – 3; Комуністична партія України: відповідно – 59, 54, 5; Виборчий блок політичних партій “За Єдину Україну”: 35, 32, 3; Виборчий блок політичних партій “Виборчий блок Юлії Тимошенко”: 22, 21, 1; Соціалістична партія України: 20, 18, 2; Соціал – демократична партія України (об’єднана): 20,19,1 [5;21].

Дещо кращою є ситуація з представництвом жінок на місцевому рівні. Так, на виборах до місцевих рад у 2002 році в Україні обрано 37%, а по регіонах – близько 50% жінок. Оскільки на місцевому рівні використовуються менш жорсткі виборчі критерії, тому жінки активніше беруть участь у виборах. Крім того, за даними статистики, в апаратах центральних органів виконавчої влади України більшість представників також становлять жінки. Однак, серед керівників усіх рівнів влади їх кількість незначна; зазвичай вони посідають місця виконавців або, в кращому випадку, стають заступниками. Немає жодної жінки керівника обласної державної адміністрацій, одна жінка – дипломат.

Однак причини такої відстороненості та крайньо низької представленості жінок у національних органах влади нових демократичних систем Росії і України слід шукати не лише у відсутності механізмів гендерного квотування, але й у самому процесі висунення кандидатів на виборах. Не менш негативно на політичну активність українок і росіянок впливає і недостатній досвід політичної активності та економічної діяльності, набутий чоловіками ще у дореформений період, а також слабкість і розрізненість жіночих організацій та партій, неадекватність їх ідеологічних лозунгів і неспроможність представити інтереси власного електорату.

Але найстрашнішим є те, що сукупність цих чинників веде не тільки до зменшення жінок в органах державної влади, але й до відчутного погіршення соціального статусу жінок в Україні і в Росії в цілому. Адже їх невелика кількість у владних структурах робить неможливим порушувати у необхідних масштабах життєво важливі для жінок питання, як, наприклад: проблема насилля, соціального захисту, зайнятості. Як результат, Росія і Україна сьогодні мають чи не найбільшу в Європі кількість білих рабінь, абортів, рівень проституції, жіночих самогубств, дитячої безпритульності.

Таким чином, на початку XXI століття, жінки як керівники держав або урядів – це тільки 5% лідерів усіх країн. На міністерських посадах жінок не більше – в середньому лише 4%. До того ж жінки виконують обов’язки міністрів переважно у сферах соціального забезпечення, охорони здоров’я, освіти, культури або у справах жінок. Загальна кількість жінок, що є керівниками 12%, у тому числі у промислово розвинених країнах – 24%, а у країнах, що розвиваються, – 12%. Із 40000 депутатів планети лише 10% жінок, а у сфері зовнішньополітичної діяльності, оборони і роззброєння жінки практично відсутні взагалі [10;64].

Право вважатися країнами з найбільшою кількістю жінок в органах влади поділяють між собою Швеція – 40,4%, Норвегія – 39,4%, Фінляндія – 33,5%, Данія – 33,0%, Нова Зеландія – 29,2%, Нідерланди – 28,4%, Німеччина – 25,2%, Мозамбік – 25,2%, Австрія – 25,1%, ПАР – 23,7%, Куба – 22,8%, Китай – 21,0%, Австралія – 20,5%, Швейцарія – 20,3%, Люксембург – 20,0% [15;149].

Відсторонення жінок від влади – одна з найсерйозніших помилок чоловіків. Адже давно вже відомо – через відмінність життєвого досвіду жінок їх політичні пріоритети суттєво відрізняються від пріоритетів чоловіків. Вони схильні більше уваги приділяти таким питанням як захист навколишнього середовища, ядерне роззброєння, здоров'я, піклування про дітей, профілактика захворювань та іншим важливим проблемам, не вирішення яких загрожує катастрофою для всього людства. Тому обрання все більшої кількості жінок на відповідальні посади призвело б не тільки до зміни політичної культури і політичних пріоритетів, але і до зміни суспільної політики загалом.

Сьогоднішня покладає на жінок важливу місію: привнести у не передбачуваний світ терпимість і ненасилля, впливаючи на політику, не уподібнюючись чоловікам. Адже саме жінки є найактивнішими учасницями антивійськового руху, виступаючи проти гонки озброєнь та за демілітаризацію планети. У США, наприклад, жінки складають половину 23 найбільших антивійськових організацій. Жінки Великобританії були першими ініціаторами і засновницями таборів миру.

Однак, жінки, як правило, продовжують виконувати лише допоміжну роль – групи підтримки для чоловіків, мовчки потерпаючи від їх незважених рішень. Якщо ж якійсь із жінок і вдається добитись успіху у політиці або управлінні, вона повинна весь час пам'ятати, що має займатись своєю справою не гірше навіть ліпше ніж чоловік, часто наражаючись на суспільний осуд, через те, що протиставила кар'єру щасливому родинному життю. У розвинених країнах, за таких обставин, на допомогу жінці приходять держава, перекладаючи на себе частину турботи жінок про побут і сім'ю, народження і догляд за дітьми. А також, що найголовніше, застосовуючи комплекс цілеспрямованих заходів для усунення упередженості та дискримінації щодо жінок при їх прийнятті на важливі державні посади:

Квотування місць для жінок у органах влади через ухвалення спеціальних розпоряджень, направлених на поетапний перехід до змін процентного співвідношення на керівних посадах представників за статевою ознакою від 30% жінок і 70% чоловіків до рівного представництва 50% на 50%.

Забезпечення інтеграції жінок в усі сфери життя суспільства, особливо у ті, де вони найменше представлені, активне залучення їх у громадський та партійний рух і до державних структур.

Пропагування у ЗМІ та рекламі образу ділової, розумної, упевненої в своїх силах жінки – керівника.

Забезпечення процедури швидкого реагування на скарги щодо проблеми жіночої дискримінації.

Посилення прав жінок при конкурентному зарахуванні на державну службу.

Створення спеціальних шкіл, в яких жінки мали б можливість набувати управлінських навичок, навичок лідера та керівника, а також які б сприяли самореалізації та самоствердженню жінок, які не задоволені з обмежувальними рамками кар'єрного росту тощо.

Всі ці заходи, за умов комплексного використання, сприяють формуванню позитивної суспільної думки і подоланню стереотипів з проблем участі жінок в управлінні державними справами. Однак, це не означає, що політична кар'єра має стати самоціллю для більшості жінок. Гендерний паритет – це, перш за все, обов'язок суспільства забезпечити жінці рівні з чоловіком можливості реалізувати свій потенціал, а вже як вона його використає – стане успішним політиком чи домогосподаркою – це особиста справа самої жінки. “Мудрість і досвід, які притаманні жінкам всіх країн повинні цінуватись і підтримуватись. В результаті світ стане набагато кращим місцем проживання не тільки для жінок, але і для чоловіків” [19;179].

1. Айвазова С.Г. Парламентские выборы 2003 года: гендерные ожидания // <http://humanities.edu.ru/db/msg/44417>.

2. Андреевкова А.В. Представительство женщин в парламентах России и Украины: опыт социологического анализа // Социологические исследования. – 2000. - №11. – С. 117 – 128.
3. Введение в гендерные исследования. Ч. I: Учебное пособие / Под ред. И.А. Жеребкиной. – Харьков: ХЦГИ, 2001; СПб.: Алетейя, 2001. – 708 с.
4. Гендерні аспекти державної служби: Монографія / М. Пірен, Н. Грицяк, Т. Василевська, О. Іваницька; За заг. ред. Б. Кравченка. – К.: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2002. – 335 с.
5. Гендерний паритет в умовах розбудови сучасного українського суспільства. – К.: Український інститут соціальних досліджень, 2002. – 121 с.
6. Грошев И.В. Гендерные представления о власти // Социологические исследования. – 2000. - №12. – С. 33 – 41.
7. Дармограй Н. Культура гендерної рівності в політиці // Збірник наукових праць Української Академії державного управління при Президентові України / За заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – Вип. 2. – С. 276 – 287.
8. Друзь Е.В. Социальное положение женщины в обществе. – Харьков: Консум, 2001. – 424 с.
9. Женское лицо российской политики // <http://liga-rf.ru/html/public/woman-face.htm>
10. Корольчук Ю. Гендерна революція у системі державного управління // “Г”. – 2003. - №27. – С. 59 – 72.
11. Кочкина Е.В. Женщины в российских органах власти // Общественные науки и современность. – 1999. - №1. – С. 173 – 183.
12. Кулачек О. Проблеми гендерної рівності в державному будівництві: Україна і світовий досвід // Регіональні студії (випуск №5). Збірник наукових праць / Укладач: М. Лендвел. – Ужгород: Ліра, 2002. – С. 19 – 33.
13. Кэрролл С. Дж., Зерилли Л.М. Феминистские вызовы политической науке // Общественные науки и современность. – 2001. - №6. – С. 61 – 79.
14. Обеспечение равенства полов: политика стран Западной Европы / Под ред. Ф. Гардинер. – М.: Идея – Пресс, 2000. – 312 с.
15. О роли и месте женщины в экономике и общественно – политической жизни // Социологические исследования. – 2000. - №11. – С. 148 – 150.
16. Политическая наука: новые направления / Под ред. Р.Гудина, Х. – Д. Клингемана. – М.: Вече, 1999. – 816 с.
17. П’ятіна Н. Жінка – керівник у демократичному суспільстві // Збірник наукових праць Української Академії державного управління при Президентові України / За заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – Вип. 2. – С. 362 – 372.
18. Современная политическая теория / Автор – составитель Д. Хэлд; Пер. с англ.; Под общей редакцией В.И. Даниленко. – М.: NOTA BENE, 2001. – 480 с.
19. Степанова Н. Женщины в парламенте: «роскошь» или необходимость? // Общественные науки и современность. – 1993. - №5. – С. 176 – 179.
20. Степанова Н. М. Опыт использования гендерных квот в странах Западной Европы // Общественные науки и современность. – 1999. - №4. – С. 185 – 192.
21. Чухим Н. Гендер та гендерні дослідження в ХХ ст. // “Г”. – 2000. №17. – С. 22 – 30.
22. Ярош О. Жіноче обличчя політики // Політика і час. – 2001. - №2. – С. 58 – 65.

SUMMARY

SURNINA O. PROBLEMS OF GENDER EQUALITY IN SPHERE OF POLITICAL LIFE.

In the article author examine modern trends of feministic political theory and the reason of discrimination of women in management of state affairs. And also analyse opportunities and mechanisms of attraction of women in practice of political activity.